

AZ ÍRÓK ÉLETRAJZI ADATAI

OLÁH MIKLÓS 1493-ban született Nagyszebenben. Apja, István, Szászvároson királybíró volt. Anyját Hunzár Borbálának nevezték. Családja közeli rokonságban állott a Hunyadiakkal. Papi pályát választott, 1526-ban lett Lajos király titkára. Mohács után haláláig kitartott a Habsburg párton. 1531 és 1542 közt Mária özvegy királynővel Belgiumban tartózkodott és élénk kapcsolatokat tartott fenn kora legkiválóbb humanista tudósaival. Nagy műveltségének és európai hírnevének legmaradandóbb emléke Rotterdami Erazmussal és másokkal folytatott levelezése. Hazatérve, 1543-ban zágrábi, 1548-ban egri püspök, 1553-ban esztergomi érsek, majd királyi helytartó lett. Írásban, szóban, tettekben minden erejével küzdött a reformáció ellen, ő telepítette be 1561-ben Magyarországra az első jezsuitákat. 1568-ban halt meg Pozsonyban. Levelezését Ipolyi Arnold adta ki 1875-ben a Monumenta Hungariae Historica c. sorozatban, 1553-tól 1559-ig terjedő naplójegyzeteit «Ephemeries» címen Kovachich Márton György 1798-ban a Scriptores Rerum Hungaricarum Minores I. kötetében. Sokirányú munkásságának egyik kiemelkedő alkotása «Hungaria et Atila» című történeti műve (első teljes kiadása 1763-ban jelent meg Bécsben), melyből az Erdély földrajzi leírását és a székely nép jellemzését tartalmazó részleteket közöltük.

VERANCSICS ANTAL 1504-ben született Sebenicoban, Dalmáciában, bosnyák eredetű családból. Atyja Ferenc, anyja Statileo Margit volt. Nagybátyja, Statileo János erdélyi püspök révén került a Zápolyaiak környezetébe, huzamosabb ideig élt Erdélyben is. Páduában tanult s mint kora egyik legműveltebb

magyarját, János király előszeretettel alkalmazta diplomáciai kiküldetésekben, majd mikor 1549-ben Ferdinándhoz pártolt, annak lett egyik kedvelt külpolitikai munkatársa, ő vezette Zay Ferencsel együtt Szolimán szultánnál a négy évig tartó, de végül is meghiúsult béketárgyalásokat. Fényes politikai és egyházi pályát futott meg, 1530-ban budai prépost és királyi titkár, 1553-ban pécsi, 1557-ben egri püspök, végül 1569-ben esztergomi érsek lett s mint ilyen, 1572-ben Magyarország királyi helytartója is volt. Eperjesen halt meg 1573-ban. Hatalmas munkásságából levelezése és történelmi művei emelkednek ki, de mint latin költő is a magyar humanizmus nagyjai közé tartozik. Európa tudós körei épen olyan nagy megbecsülésben részesítették, mint elődjét, Oláh Miklóst, akinél azonban jóval türelmesebb szellemű volt. Jóakaratu érdeklődést tanúsított a reformációval szemben is. Műveit 12 kötetben Szalay László és Wenzel Gusztáv adták ki Monumenta Hungariae Historica című sorozatban 1857 és 1875 közt. Életrajzát Sörös Pongrác írta meg (Verencsics Antal élete, Esztergom, 1898). Erdély leírását a M. H. H. II. kötetéből közöltük.

HELTAI GÁSPÁR 1520 körül született Nagyszebenben vagy Nagydisznódon (németül Heltau), eredeti neve Helth Gáspár volt. Wittenbergben tanult s hazatérve, 1544-ben kolozsvári evangélikus lelkész lett. A magyar környezetben nemcsak nyelvében, hanem szívében is lelkes magyarrá vált, bár anyanyelvén, németül is írt és adott ki munkákat. 1550-ben Hofgref Györggyel megalapította nyomdáját, mely a maga korában a legtöbb magyarnyelvű könyvet adta ki. Nagy barátjával, a kolozsvári születésű Dávid Ferencsel együtt az erdélyi reformáció vezető egyénisége lett, 1559-ben a kálvini, majd az unitárius irányhoz csatlakozott. Munkássága hihetetlenül sokoldalú és óriási jelentőségű. Szolgált a egyházat mint igehirdető, hitvitázó, bibliafordító, kátéíró, nyomdász és könyvkiadó. Írt és átdolgozott állatmeséket, haláltáncéneket, erkölcsi tanításokat, széphistóriákat, népies elbeszéléseket, lefordította a Biblia egy részét. Halhatatlan érdemei vannak a nemzeti történelmi tudat kialakításában, mert megírta és kiadta Bonfini és mások nyomán az első magyarnyelvű nemzeti történetet, «Chronica az magyaroknak dolgairól» (Kolozsvár, 1575.), mely széles rétegekben ismertette meg a magyar multat. «Cancionale» címen a kor históriás énekeit gyűjtötte össze és adta ki, nyomdájában jelent meg Tinódi Lantos Sebestyén kötete is. Meghalt 1575-ben.

Életrajzát megírta Borbély István (Heltai Gáspár, Budapest, 1907.). Krónikája 1796-ban teljesen, 1854-ben kivonatossan újra megjelent. Szemelvényeink az eredeti, 1575. évi kiadást követik, de a helyesírás a könnyebb olvashatóság kedvéért, a hangtani sajátságok érintése nélkül módosított. A «Háló» (teljes címe: Hispániai vadászság ... vagy ... Háló, Kolozsvár, 1570.) a spanyol inkvizícióról szól, újabb betűhű kiadását Trócsányi Zoltán rendezte sajtó alá a Régi Magyar Könyvtár c. sorozatban. A szemelvény helyesírásánál ugyanazon szempontokat követtük, mint a krónika esetében.

MINDSZENTHI GÁBOR életéről úgyszólván csak azt tudjuk, amit naplójában szűkszavúan magáról elárul. János király bizalmas környezetéhez tartozott, de nem volt korának számottevő politikai tényezője s ezért szerepéről és későbbi sorsáról nem maradtak adatok. Naplóját is, mely az első magyar nyelvű emlékirat és a későbbi erdélyi memoár-irodalom méltó előfutárja, csak XVIII. századi másolatban ismerjük. Kemény József és N. Kovács István adták ki először «Erdélyország Történetei Tára» c. gyűjteményük I. kötetében (Kolozsvár, 1837.), majd Balló István gondozásában a Magyar Könyvtár c. sorozatban is napvilágot látott 1900-ban. A naplót egész terjedelmében közzeltük.

FORGÁCH FERENC gróf 1510 körül született Budán előkelő, régi magyar főúri családból, atyja Forgách Zsigmond kincstárnok, anyja Zólyomi Kata. Bátyja Simon a kor egyik legvitézebb törökverő kapitánya volt. Páduában tanult és bölcsészeti doktori címet szerzett. Az olasz kultúra feledhetetlen légkörébe mindig visszavágyott a zavaros hazai viszonyok közül. Eleinte Ferdinánd pártján állott, aki 1555-ben váradi püspökké nevezte ki, de a politikai események megakadályozták, hogy tényleges egyházfői működést fejthessen ki. Bár a Habsburg-udvar megbecsült tanácsosa és diplomatája volt, nem titkolta elégedetlenségét a bécsi politikai irányítással szemben és Olaszországba, majd 1569-ben Erdélybe költözött. Mikor Báthori István, aki szintén páduai diák volt, erdélyi fejedelem lett, Forgáchot főkancellárrá nevezte ki. Lemondott püspökségéről és nősülésem is gondolkodott, de egészségi állapota miatt 1575-ben Páduába kellett távoznia. Ott is halt meg 1577-ben. Munkája, «De statu reipublicae Hungaricae ... commentarii» az 1540 és 1572 közt történt eseményekre terjed ki. Nyomatásban először

1788-ban, másodszer 1866-ban jelent meg, ez utóbbi a Monumenta Hungariae Historica című sorozatban. Életrajzát Sörös Pongrác (Forgách Ferenc élete. Századok 1896–97.) és B. Szabó László (Forgách Ferenc váradí püspök élete, Budapest, 1904.) írták meg.

BORSOS SEBESTYÉN jómódu marosvásárhelyi kereskedő polgár volt. Valószínűleg 1520 és 1530 között született, városának vezető emberei közé tartozott, bíróságot is viselt. 1584-ben halt meg. Munkája, melyet «Világnak lett dolgairól írott krónika» címen 1562-ben kezdett írni és 1583-ig folytatott, a kor fontos politikai eseményei mellett családjának történetét és vagyonának leltárát is tartalmazza, tehát amolyan házi napló volt. A gyermekkorában vagy azelőtt történt dolgokat Bencédi Székely István krónikájából (1559) vette át, a továbbiakat a maga hallása és tapasztalata után írta meg. Művét, mely azért is nevezetes, mert az első polgári rendű ember által írt magyar történelmi napló, unokája Nagy Szabó Ferenc (róla bővebben a III. kötet jegyzeteiben) kiegészítette és folytatta. Nyomtatásban Mikó Imre (Erdélyi Történelmi Adatok c. gyűjteményének I. kötetében (Kolozsvárt, 1855.) jelent meg.

BÁNFFI GERGELY a XIII. században Erdélybe származott Tomaj-nembeli Losonci Bánffi-családból született s mint ősei is, az ország vezető személyiségei közé tartozott. Életrajzi adatai ennek ellenére ismeretlenek. János Zsigmondnak Szolimánnál tett látogatása alkalmából Bánffi a fejedelem közvetlen kíséretében volt, s valószínű, hogy a találkozót megöregítő feljegyzésnek ő a szerzője. Az érdekes leírást Kemény József és N. Kovács István közölték «Erdélyország Története Tára» c. sorozat I. kötetében (Kolozsvár, 1837.).

SZÁNTÓ (ARATOR) ISTVÁN Devecseren született 1540-ben. Korán árvaságra jutván, anyai nagybátyja neveltette Galgócon, 1561-ben lépett a jezsuita rendbe. Bécsben és Rómában tanult. 1579-ben, mikor Báthori István a jezsuitákat Erdélybe hívta, ő is a kolozsmonostori rendházban telepedett meg, majd Gyulaféhevárra került és Báthori Zsigmond nevelője lett. Egy ideig Nagyváradon is tartott fenn iskolát és része volt Pázmány Péter katolikus vallásra való térítésében is. 1588-ban a jezsuita rend kiüzetése után előbb a sélyei rendház főnöke volt, azután a znióvárjai rendházba küldetett. Bocskai felkelésekor

társaival együtt elüzték, írásainak nagyrésze akkor pusztult el. Olmützben halt meg 1612-ben. Valószínűleg ő a szerzője a híres Calepinus-szótár magyar anyagának. Kéziratban maradtak a római magyar szeminárium történetét és a jezsuiták erdélyi szereplését tárgyaló művei. Itt közölt írásának eredeti címe: «Brevis et succinta descriptio quo tempore et qua occasione haereses in Transylvaniam fuerint invectae...», nyomtatásban megjelent Veress Endre «Fontes Rerum Transylvanicarum c. gyűjteményének V. kötetében. Életrajzát megírta Fraknói Vilmos (Egy magyar jezsuita a XVI. században, Budapest, 1888.).